

Kégl Ildikó

Az emlék megkapaszkodik az elme peremén

Fecske Csaba: Árnyűző élet

A létünknek határt szabó időről, a mulandóságról gondolkodik a szögligeti–miskolci költő *Árnyűző élet* című kötetének szövegtörzseiben, miközben a legnagyobb alázattal kér szót, hogy finom esztétikummal és kvalitásos nyelvi játékosággal ötvözze percepcióit. A *Magyar Napló* gondozásában megjelent verseskötet elégikus hangvételű poémáiban a létről való hatalmas empirikus tudás halmozódik fel, mélyfilozófiai tartalommal árnyalva, mesterien könnyed szószövegekkel.

Veszteségeink számbavétele, s létünk misztériumának megidézése közben erőteljes és konstans elmúlástudat áramlik ki a szövegekből, miáltal felismerhetővé válik ez az illúziótlan, rezignált, beletörődő Fecske Csaba-i hang, mely alapmotívuma jelen kötetnek éppúgy, mint költészetének. Mindjárt a versgyűjtemény elején pesszimizmusba hajló józansággal konstatálja a szerző: „*az idő szaga haláliszag*”, hogy aztán ezt az időcentrikus látásmódot következetesen végiggörgesse a verseken, miképp végigvonul az életművén, szófordulatain, sorain, szubjektumán. Lírai létértelmezésébe ezúttal két cikluson – *Csak életem múlik, Síron túl* – és hatvanhét versen át pillant-hatunk be, s egyúttal eszmélhetünk rá, milyen evidens, ugyanakkor, milyen tökéletes kellékeket válogat a költő eszköztárából, amikor az elmúlásról kíván beszélni: az élet végső állomásán merengve, utolsó találkozásokat megidézve.

Tüdőből feltörő, mély sóhajok és fohászba olvadó vágyak kelnek szárnyra Fecske Csaba letisztult versbeszédében: „*maradna még de mint lábosból a tej / kifut az időből hirtelen*” (*Nem lesz hol...*). Világlátása és létértelmezése – éppúgy, mint önnön életéről való tudósítás – kiábrándítóan józan, gyötrően melankolikus: „*áporodott évek melyeket / senki se használt a meddő idő / nem szült se gyönyört, se kínt*” (*Ablak*) A többé vissza nem hozható fiatalság, az eltékozolt idő és elmulasztott pillanatok fölötti busongásban nyoma sincs a József Attila-i dacnak. Fecske Csaba csendesebben panaszkodik, inkább csak megállapít, mint aki teljesen megadta magát sorsának, ennek okán prométheuszi tűz helyett sztoikus nyugalom árad ki verseiből.

Fecske Csaba legutóbbi kötete tele van búcsúzással. Alighanem evidenciaként is felfogható mindez, hiszen a kor előrehaladtával egyre gyarapodik azoknak a száma, akiktől el kell köszönnünk. Két és fél év alatt hatvanhét vers született – azaz került a kötetbe –, hogy a veszteségeket lajstromozza, és valamilyen módon reflektáljon rájuk. *Árnyűző élet* című kötetéből a magára maradt, kifosztott költő önarcképe tárul elénk, aki búcsúzik édesanyjától, nagyszülőtől, kollégától és megannyi baráttól, de minde- nekelőtt feleségétől. Néhány költeménytől eltekintve mégsem kifejezetten a gyász sa-

vas-fémes íze, mint inkább a beletörődés hangjai, majd az emlékezés színei veszik át a dominanciát versgyűjteményében. Lélekemelő – nagy ritkán mosolyogni is képes – színek ezek, amelyek többnyire feketébe olvadnak, ám mert spektrumuk az emlékezet sajátos tartományában fogan, időnként azért kiszíneződnek. Hiszen azon a talányos helyen születnek, ahol a közönyös, szürke, javarészt örömtelen hétköznapok valóságát is képes átszóni a visszatekintés romantikus színvilága.

Legtöbbször aranyzállal szövi át: „*olyan rossz hogy már nem veszekszel velem*” – panaszolja *Végérvényesen* című alkotásában. Hiszen az emlékezés nem más – ez a kötet megjelenése óta tudvalevő – mint „*illúziók aranyzállaiból szőtt ruha*.” Ezt a képességét, kegyelmi állapotot – jelesül az aranyzállakon át történő látást – segítségül hívva búcsúzik a szerző az eliszkoló évektől, az azokat megszépítő emberektől és pillanatoktól. És valóban, a gyász az időben előrehaladva – ez esetben a második versciklushoz érve –, mintha oldódna valamelyest.

A mulandóságot, az időt – mint örök múzsáját – a szerző a legváltozatosabb módokon szólítja meg. Olykor féli, máskor megkísérti, ám szakadatlanul verseibe emeli: „*intim viszonyba kerülök / majd a rideg röggel / olyan éjszaka jön / amit nem követ reggel*” (*Nem követ reggel*). Vagy: „*rettegve várom hogy egyik perc utolérje / a másikat nehogy itt maradjak / idő nélkül a gyűrött lepedőn egyedül*” (*Gyűrött lepedőn*). Csak életem múlik című költeményében pedig mint szellemi képzet jelenik meg idő, hogy az órák és az évek viszonyrendszerének tükrében, költői leképzésben láthassuk tizenkét óra észlelése miként tud egyenlővé válni hetvenkét esztendő történéseivel: „*épp a fele nap telik el délig/ de mintha egy egész élet múltna el*.” A korábban hetykén eliszkoló idő megannyi történetet hozott magával, ám ebben az életkorban eseménytelenül vánszorong – lassan, komótosan, botladozva – a monotonía érzetét a végletekig kulminálva. Olybá tűnik, mintha az idő sántikálásának célja lenne, mintha szembesíteni akarna, számvetésre készíteni. Felmerül a kérdés, vajon az *Árnyűző élet* deklaráltan összegző kötetnek készült, vagy a szerző koránál fogva ebben az életszakaszban már minden alkotás magában hordozza a számvetés igényét? *Szerszám* című verse fohászként száll fel az égig, hogy alázattal, eszményi szépséggel és gyermeki vágygal suttozja a Teremtő fülébe a kérést, adjon még neki időt: „*csak azért ha mégis / sikerül belekezdeni az jó / nagyon biztató ha úgy / marad félbe hogy rátapadt a / veritéked mégse volt hiába*.” A német filozófus, Schopenhauer óta tudvalevő, hogy az emberi szó a legtartósabb anyagok közül való.¹ Tudja ezt Borsod megye hetvenhárom éves dalnoka is, csak ő eképpen mondja: „*verset írsz mert te csak így tudsz / tört vetni az elmúlásnak*” – egy korábban született, *Mindig találnak* című versében. Fecske Csaba szeretne még dolgozni ezzel a tartós anyaggal, de az egzisztenciális fenyegetettség már árnyékot vet napjaira,

¹ Artur Schopenhauer: *Önálló gondolkodás – tanulmányok*. Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, Budapest, 2003. Fordította Schmidt József. 31. p.

félelemmel tölti meg. Pedig úgy érzi, még nem teljesítette maradéktalanul a missziót: még van mit, és van miről, ezért hát az alkudozás Istennel. Munkálkodni kíván még a Fecske Csaba lenyomaton, az örökségen, amit majd az olvasó utódokra hagyományoz. Mindezen gondolatok és aggodalmak kvintesszenciáját a mindössze két soros záró versben fogalmazza meg: „*volna még itt annyi minden / hát hogy mehetnék el innen.*”

A hiábavalóság történi merengés, a lét értelmét firtató örökzöld kérdések a pátosz leghalványabb nyoma nélkül jelennek meg a versekben, s eme illúziótlan nyersrealista közlésmód miatt úgy érezzük, még inkább elégikus intonációval szólalnak meg. Felfokozott magányérzet és melankólia, fájdalom és lemondás masszívan áramlanak ki a kötetből, melynek okán gyakorta érezhetjük úgy, mintha a schopenhaueri filozófiai tételek versbe transzformálásának lehetnénk tanúi.

Gyötrő érzéseket cipelve, lelkifurdalástól terhelve vall – vélt vagy valós – mulasztásairól, a felesége emlékére írt Síron túl versciklus *Mea Culpa* című költeményében: „*sérült lélek voltál és én nem / tudtalak meggyógyítani elszalasztottam az életedet.*” A tömör, rezignált megállapítás egyszerre tétova fohásza és bűnbocsánatért történi könyörgése a magára maradt, gyötrődő társnak. Aligha megkérdőjelezhető, hogy az *Árnyűző élet* című versválogatás költeményeinek jelentős hányadát a közvetlen vagy közvetve átélt szenvedés motiválta. Az önnön testét rágó fájdalom, teste hanyatlásának megtapasztalása mellett társa betegségével és szenvedésének stációival történi szembenézés. Felesége gyötrelmes haláltusája megrázó képek formájában tárul elénk *Nézhetem* című művében: „*nyitva maradt szád rossz szagú sötétbarlangja / denevérsurrogású értelmetlen szavak tanyája volt / cserepes szádat nyalogattad attól féltem / felfalod ezt a keserű világot és én nézhetem / majd ahogy kihányod.*” A szövegtest groteszk, szürrealizmusba hajló képeit, a látomásszerű víziókat már-már elviselhetlenné teszi a tény, hogy a vers minden sorát a kegyetlen valóság keltette életre. A privát szférában zajló közvetlenül észlelhető történéseket – a betegség stációitól a szenvedéstörténeten át az elmúlásig – ekképpen emeli a költő kellei segítségével egyetemes dimenzióba. Mindezek után aligha meglepő, hogy Fecske Csaba – a Szögligeten született, élete jelentős részét Miskolcon töltő, jelenleg Arnóton élő költő – a hetvenhárom éves, rokkantnyugdijas özvegyember öndefiníciójához szinte kizárólag negatív töltetű szavakat használ, metaforáit, megszemélyesítéseit is ebből építi: „*Ráncokkal beálványozott arc*”, *pusztuló műhely tűzfala homlokom, (Fagy matat).*

Világlátása és ebből eredően versuniverzuma – miközben bátran szembenéz végeességünkkel – az ember végtelen magára maradottságáról tudósít, amely ebből az aspektusból közelítve Pilinszky és Tóth Árpád költészetével mutat rokonságot. Keserű kérdései egyetemes, mindannyiunkat nyomasztó dilemmákra épülnek, melyek közös metszéspontja, hogy választ aligha találhatunk rájuk: „*két sóvár pillanat között / a vágy eleven húsba öltözött / hogy megtudja ki vagyok én / egykor ki költözött belém / életemet előlem ki élte el / várom hogy Isten erre majd felel*” (*Várom*).

Dacára annak, hogy a szakrális motívumok igen erős fundamentumot adnak költészetének, nehéz meghatározni a szerző Istenhez fűződő viszonyát. Megtapaszthatjuk ugyanakkor, hogy szövegtörzseiben gyakorta szólítja meg a Teremtőt, miképp azt is, hogy a vallásos áhítat dominanciája helyett közvetlenebb beszédstílusban intézi hozzá kérésbe, kérdésbe vagy panaszba ágyazott mondanivalóját: *„mondj meg hát édes Istenem / mi lesz veled mi lesz velem / ki nyalja meg a kezedet / ha kimúlt hűséges ebed”* – faggatózik ironikusan, önnön sorsának alakulásáról *Kaleidoszkóp* című művében. *„Vajon az Isten akit haláلودig / szerettél és annyiszor próbára tett / beváltotta-e végül a hozzá fűzött reményeket”* – kérdi *Akit haláلودig szerettél* című, elhunyt édesanyját megidéző költeményében. Istennel való kapcsolata tehát felülírja a hagyományos értelemben vett szigorú közösségi normákra, merev hierarchiára és társadalmi konvenciókra épülő istenhitet, s mindezen túl versbeszédében tetten érhető az kierkegaard-i gyökerekből táplálkozó szemlélet is, ahogyan Isten és a szeretet szavakat egymás szinonimájaként használja. Ezen megállapítások ugyancsak Pilinszky keresztény egzisztencializmussal átitatott költészetét idézik, de a kierkegaard-i hitértelmezés szálaihoz is elvezethetnek. (Amikor egy személy szeretetteljesen cselekszik, akkor elérheti – és csak akkor érheti el – Istent, illetőleg az isteni minőséget)

A boldogság kegyelmi állapotában ritkán részesülő költő a férfi-nő kapcsolat szépségeiről és talányairól is illúziótlan lényeglátással beszél: *„megjöttél ma is / mint minden nap / kérés nélkül de nem ellenemre / bár el sose mentél / csak rejtőzködsz és előbukkansz / olyan természetességgel / mint eső után a nap / a sors váratlan és talán / meg sem érdemelt ajándéka ez / feloldozó kegyelem / hamvas öröm”*.

Tapló a fán című verse harmonikusan illeszkedik eme melankóliával sűrűn átszőtt kötetbe, újfent rámutat arra a jellegzetes Fecske Csaba-i alaphangra, amelyből kihallhatjuk, hogy a költő még az élet ajándékainak érkezését – a szerelmet – is micsoda érthetetlen rezignáltsággal fogadja. Figyelemre érdemes ugyanakkor, hogy versgyűjteményének talán egyetlen darabja, amelyben az öröm szó felbukkan. Felül-reprezentáltan jelennek meg, szinte burjánzanak *a sötét, fagyos, szürke, árnyékos, elviselhetetlen, megkeseredő, nyugtalanító, zavaros, bizonytalan* melléknevek a szöveg-testekben, hogy mint precíz újságíró, hitelesen tudósítsanak a költő által észlelt világról.

Az elmúlástudat – ami költészetének egyik legmeghatározóbb szervezőelve – ezúttal a megszokottnál is kövérebben telepszik rá leleményes játékosságot, nyelvi erőt, emberi mélységet szintetizáló költeményeire. És mindeközben micsoda életbölcseesség sejlik fel az önfelelt, mesteri, mégis könnyed szövegeiből: *„és lesz egy pillanat mely éppúgy elillan / mint a többi de el nem múlik soha.”* Költői eszköztárából ezúttal az ellentétre fűzi fel mondanivalója valódi üzenetét, amivel bravúrosan oldja fel a szövegtestben lappangó feszültséget, mintegy magyarázatot adva a lét valódi értelmére. Anélkül, hogy verbalizálná, a legnagyobb alázattal kijelöli a metafizikai létben bolyongó ember feladatát: földi pályafutásunkat teljesebbé, mélyebbé, szebbé varázsolni,

értelemmel megtölteni. Meg kell élni a pillanatot, benne lenni maradéktalanul, hogy – ha a lélek lemerülni készül – töltekezhessünk belőle.

A feszültség feloldása azonban korántsem történik meg minden esetben, *Ablak című* versének utolsó sorai kijózanítóan tudósítanak a magunkra maradottság gyötrő valóságáról. Figyelemre érdemes a folyamat, ahogyan a lírai én – megriadva az elmagányosodástól – játékra hívja a képzeletet, s ez a csillámló játékosság bár végigvonul a versen, a költemény mégiscsak melankolikus intonációval zárul: „*hallani véled a meggyfán tollászkodó / rigó szívverését de csak a saját szíved / hangja az hiszen se meggyfa se rigó / az idő gyomrában végezte mind*” (*Ablak*). A magány képeit erősíti fel az enervált megállapítás, miszerint nemcsak a számára legfontosabb emberek, de a veszteség feldolgozása során lélekkapaszkodóként szolgáló többi társ – a madarak és a fák – is elhagyták a szerzőt.

Adott sorok a lírai én lelki sebeinek elmélyülése felé mutatnak, hiszen a faluban felnőtt – majd időskorát ismét a természet közelségében töltő – költő, akinek minden verséből árad a növények és állatok iránt érzett határtalan szeretet, hatványozottan megtapasztalhatta az elmagányosodást. A Fecske Csaba-i versuniverzumban ember és természet egybeolvasztása magától értetődő könnyedséggel történik meg. Amikor az elmúlásról gondolkodik, akkor is a természethez fordul a költő. Olykor megszemélyesítések, metaforák, hasonlatok és alliterációk által motiváltan, szétbonthatatlan egységben, vágott szimbiozisan bemutatva embert és természetet, megint máskor ellentétpárok képzésére használva azt: „*egy kőnek mindegy örökké vagy soha/ nekem falánk évek zabálják föl életem*” – mondja az egzisztenciális fenyegetettség árnyékából panaszos hangon, szinte irigykedve az öröklétben fürdőző ásványra, *Mire mentél velem* című költeményében.

Letisztult versbeszéde leíró jellegű, írásművészete során a költő tartózkodik az összefüggések kutatásától, a jelenségek mögött meghúzódó törvényszerűségek feltárásától. „Csak” észlel, megfigyel, majd a percepcióit versbe csomagolja. Egynéhány metrikus darab kivételével javarészt kötetlen, – a szabályos rímrendszer helyett a természetes beszéd ritmusát követő – szabadversek szerepelnek a költeménycsokorban, valamint a szabadvers és a mértékes vers közötti átmeneti tartományba sorolható írásművek.

Veszteség- és hiánytudatból táplálkozó kötetének borítóján a Kossuth-díjas grafikus, Feledy Gyula munkája látható, mely harmonikusan illeszkedik a ködbe vesző időt megidéző tartalomhoz. Fecske Csaba mély forrásból feltörő, elemi erővel áradó emlékképei – legyenek akár fekete, akár aranyszázból szöve – olyan nyelvi leleményességről árulkodnak, amelyek valóban megkapaszkodnak az elme peremén. Végérvényesen.

(*Magyar Napló, Budapest, 2020*)